

Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University
G. S. Kostiuik Institute of Psychology of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine

Problems of modern psychology

**Collection of research papers of
Kamianets-Podilskyi National
Ivan Ohienko University,
G. S. Kostyuk Institute of Psychology
of the National Academy of
Educational Sciences of Ukraine**

Issue 46

Kamianets-Podilskyi
«Aksioma»

[illegible]

DOI 10.32626/2227-6246.2019-46

UDC 378(082):159.9

P68

ICV 2013: 5.68

ICV 2014: 39.96

ICV 2015: 65.56

ICV 2016: 62.05

ICV 2017: 74.05

ICV 2018: 74.05

ISSN 2227-6246 (Print)

ISSN 2663-6956 (Online)

Research Bible

ERIH PLUS

WCOSJ

cejsh.icm.edu.pl

Google Scholar

CROSSREF (DOI)

OAJI

DOAJ

*The publication is approved by the resolutions of the Scientific Boards
of G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine (Minutes № 11 from 25.11.2019),
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University
(Minutes № 11 from 28.11.2019)*

- P68 Problems of Modern Psychology :** Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. Issue 46. Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2019. 464 p.

The collection of research papers is devoted to the scientific discussion of the most actual issues in contemporary psychology. It presents a wide range of scientific works by Ukrainian and foreign researchers. It presents an analysis of the issues, conditions, and difficulties of psychological development, age-related and individual differences in the development of an individual and psychology of education.

The target readership of the collection of research papers includes professional psychologists, graduate and postgraduate students, as well as everybody else who shows interest in the current state of psychology as a science.

UDC 378(082):159.9

*Certificate of state registration of the printed
source of mass medium KB № 19651-9451 IIP of 30.01.2013*

*The collection of research papers was renewed in the List
of specialized scientific editions of Ukraine in psychology.
The Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine
№ 261 of 06.03.2015.*

The collection of research papers «Problems of Modern Psychology» is indexed and listed in the international databases: INDEX COPERNICUS (IC) (from 2013), GOOGLE SCHOLAR (from 2013), CEJSH (THE CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES) (from 2015), RESEARCH BIBLE (from 2016), ERIH PLUS (from 2016), OAJI (from 2016), WORLD CATALOGUE OF SCIENTIFIC JOURNALS (from 2018);

INDEX COPERNICUS (IC) (from 2013),

GOOGLE SCHOLAR (from 2013),

RESEARCH BIBLE (from 2016), ERIH PLUS (from 2016),

OAJI (from 2016), WORLD CATALOGUE OF SCIENTIFIC JOURNALS (from 2018);

INDEX COPERNICUS (IC) (from 2013),

GOOGLE SCHOLAR (from 2013),

RESEARCH BIBLE (from 2016), ERIH PLUS (from 2016),

Editor-in-Chief:

Serhii D. Maksymenko, Full Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Dr. in Psychology, Professor, Director of G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

International Scientific and Editorial Board:

Magdalena Chęć (Assistant Editor-in-Chief), Dr. in Social Sciences (in the Field of Psychology), Institute of Psychology, University of Szczecin, Szczecin, Republic of Poland; **Ingrida Baranauskienė**, Dr. in Social Sciences, Professor, Faculty of Health Sciences, Klaipėda University, Klaipėda, Lithuania; **Liuda Radzevičienė**, Dr. in Social Sciences, Professor, Shauliai University, Shauliai, Lithuania; **Palit Manjushree**, Ph.D. (in Psychology), O.P. Jindal Global University, Sonapat, India; **Nataliia V. Bakhmat**, Dr. in Pedagogics, Professor, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine; **Olha V. Drobot**, Dr. in Psychology, Professor, National Aviation University, Kyiv, Ukraine; **Olena Ye. Faliova**, Dr. in Psychology, Professor, University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine; **Maksym Ye. Zhydko**, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, Assistant Professor, M.Ye. Zhukovskiy National Aircraft University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine; **Olha M. Korniiaka**, Dr. in Psychology, Senior Researcher, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; **Eduard Z. Ivashkevych**, Dr. in Psychology, Assistant Professor, Professor, Rivne State University of Humanities, Rivne, Ukraine; **Nataliia O. Mykhalechuk**, Dr. in Psychology, Professor, Rivne State University of Humanities, Rivne, Ukraine; **Ewa Łodygowska**, Dr. in Social Sciences (in the Field of Psychology), Institute of Psychology, University of Szczecin, Szczecin, Republic of Poland; **Liudmyla Z. Serdiuk**, Dr. in Psychology, Professor, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; **Ernest E. Ivashkevych**, Ph.D. in Psychology, Rivne State University of Humanities, Rivne, Ukraine; **Olena Medvedska**, Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, Brest State A.S. Pushkin University, Brest, Republic of Belarus; **Tamara O. Pirozhenko**, Dr. in Psychology, Professor, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; **Lesia M. Lytvynchuk**, Dr. in Psychology, Senior Researcher, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; **Vitaliia I. Shebanova**, Dr. in Psychology, Professor, Kherson State University, Kherson, Ukraine; **Igor A. Fourmanov**, Dr. in Psychology, Professor, Belarusian State University, Minsk, Republic of Belarus; **Liana A. Onufrieva** (Executive Editor), Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine; **Tetiana L. Opaliuk**, Dr. in Pedagogics, Assistant Professor, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi, Ukraine; **Andrzej Szabaciuk**, Ph.D., Assistant Professor, Institute of Political Science and International Affairs, Rector Plenipotentiary for the Eastern-European University Network and Catholic Universities Networks, the John Paul II Catholic University of Lublin, Lublin, Republic of Poland; **Antonina M. Hrys**, Dr. in Psychology, Professor, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine; **Larysa O. Kondratenko**, Dr. in Psychology, Senior Researcher, G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Проблеми сучасної психології

**Збірник наукових праць
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка,
Інституту психології
імені Г. С. Костюка НАПН України**

Випуск 46

Кам'янець-Подільський
«Аксіома»

DOI 10.32626/2227-6246.2019-46

УДК 378(082):159.9

P68

ICV 2013: 5.68

ICV 2014: 39.96

ICV 2015: 65.56

ICV 2016: 62.05

ICV 2017: 74.05

ICV 2018: 74.05

Research Bible

ERIH PLUS

WCOSJ

cejsh.icm.edu.pl

Google Scholar

CROSSREF (DOI)

ISSN 2227-6246 (Print)

ISSN 2663-6956 (Online)

OAJI

DOAJ

*Рекомендовано до друку рішеннями Вчених рад
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
(протокол № 11 from 25.11.2019 р.),*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 11 від 28.11.2019 р.)*

П68 Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Вип. 46. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. 464 с.

У збірнику наукових праць висвітлено найбільш актуальні проблеми сучасної психології, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних і закордонних дослідників. Здійснено аналіз проблем, умов і труднощів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей становлення особистості й психології навчання.

Збірник наукових праць адресовано професійним психологам, докторантам і аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

УДК 378(082):159.9

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації серія КВ № 19651-9451 ПР від 30.01.2013 р.*

*Збірник поновлено у Переліку наукових фахових видань України з психології.
Наказ Міністерства освіти і науки України
за № 261 від 06.03.2015 року*

Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології» проіндексовано у міжнародних наукометричних базах: INDEX COPERNICUS (IC) (з 2013 р.), GOOGLE SCHOLAR (з 2013 р.), CEJSH (THE CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES) (з 2015 р.), RESEARCH BIBLE (з 2016 р.), ERIH PLUS (з 2016 р.), OAJI (з 2016 р.), WORLD CATALOGUE OF SCIENTIFIC JOURNALS (з 2018 р.);

CROSSREF (DOI) (з 2019 р.), ERIH PLUS (з 2019 р.).

PDF Editor

PRO

ЗМІСТ

Ананова Іванна. Емоційний феноменологічний зміст переживання почуття провини.....	11
Бондаревська Ірина, Михайленко Вікторія. Громадянська активність: роль соціальних медіа (<i>рос. мовою</i>)	40
Ващенко Ірина, Ананова Іванна. Особистість і життєві ситуації у концептуальному просторі психологічної науки.....	59
Дарвішов Наріман. Особистісні риси і прийняття рішень у залежних від психоактивних речовин осіб.....	88
Дробот Ольга, Митрофанова Світлана. Психосемантичний підхід у дослідженнях професійної самосвідомості майбутніх психологів	114
Завязкіна Наталія, Ряховська Тетяна. Проблематика досліджень психологічних особливостей раціональної та патологічної тривоги в клініці ендогенних психічних захворювань	135
Івашкевич Ернест, Гудима Олександр. Психологічний зміст механізмів сприйняття особистістю іноземної мови (<i>англ. мовою</i>).....	157
Каліщук Світлана. Зв'язок «Свідомості» й «Світу» в концептуальних теоріях рефлексивності, функціоналізму і глибинної психології	178
Кетлер-Митницька Тетяна. Зміст і результати впровадження програми формування інтернальності як чинника готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку	199
Кічук Антоніна. Емоційна складова психологічного здоров'я особистості у просторі інтеракції освітнього середовища сучасного студентства	219

Content and Results of Program Forming Internality as a Factor of Future Psychologists' Readiness for Personal and Professional Self-Development

Зміст і результати впровадження програми формування інтернальності як чинника готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку

Tetiana Ketler-Mytnytska

Senior lecturer, Department of Natural Sciences, Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Zaporizhzhia (Ukraine)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1665-4282>

E-mail: catmeatt@gmail.com

Тетяна Кетлер-Митницька

Старший викладач кафедри природничо-наукових дисциплін, комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя (Україна)

ABSTRACT

The purpose of the article is to describe the content and to analyze the results of the implementation of the program forming internality as a factor of the future psychologists' readiness for personal and professional self-development. Urgency of the problem of forming future psychologists' internality is considered

Address for correspondence, e-mail: kpnu_lab_ps@ukr.net

Copyright: © Ketler-Mytnytska Tetiana

The article is licensed under **CC BY-NC 4.0 International**
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

© Ketler-Mytnytska Tetiana

in the context of professional requirements. The data of experimental research concerning the forming of future psychologists' internality and readiness for personal and professional self-development are presented. It was found that the researches didn't reveal the nature of the relationship between these traits, and didn't content the means of internality forming intended for stimulation the ability to self-development.

The article presents the author's model describing the system of formation of internality as a factor of future psychologists' readiness for personal and professional self-development. The model provides the introduction of internality forming program that includes educational activities, psychological training and discussion club meetings. The article reveals the content, forms and methods of proposed directions of work. The purpose of the program is to develop the cognitive, personal and regulatory components of future psychologists' internality. In its turn, their formation should stimulate cognitive, axiological and motivational, behavioral components of readiness for personal and professional self-development. Information about the educational institutions and the number of future psychologists of fourth- and fifth-years who participated in the forming experiment is provided. Psychodiagnostic techniques used for comparison of each component's level of formation before and after the experiment are presented.

Factor analysis established the factors of future psychologists' internality in the context of its influence on the readiness for personal and professional self-development. The levels of development of each factor were compared before and after the program implementation. The analysis confirmed the statistically significant positive dynamics of development of appointed factors.

The results of a forming experiment allow us to claim that the author's program of the internality development is effective. Therefore, its introduction into the higher education practice will help to stimulate the personal and professional self-development of future psychologists.

Key words: *internality; readiness for personal and professional self-development; model of internality developing; forming experiment; factors.*

Вступ

У контексті професійного становлення майбутніх психологів, вимог до особистісних характеристик спеціалістів цього профілю все більше уваги приділяється проблемі забезпечення готовності студентів до цілеспрямованого особис-

тісно-професійного саморозвитку, вдосконалення власних якостей і вмінь згідно з вимогами обраного фаху. Одним із важливих внутрішніх чинників такої готовності є інтернальність, яку традиційно пов'язують із відповідальністю за результати своєї навчально-професійної діяльності, визнанням авторства своїх перемог і поразок на шляху до професійного успіху.

Поняття «інтернальність» використовується для позначення одного з двох полюсів локусу контролю – біполярного концепту, запровадженого американським психологом Дж. Роттером. Дослідник звернув увагу на те, якими чинниками люди пояснюють свої успіхи й невдачі, на підставі чого виокремив два типи локалізації контролю: інтернальний (від англ. internal – внутрішній) та екстернальний (від англ. external – зовнішній). Інтернали пов'язують позитивні та негативні події життя з наслідками власних вчинків, а екстернали перекладають відповідальність на випадок, долю чи значущих осіб (Rotter, 1966). У межах розробленої Дж. Роттером теорії соціального навчання під інтернальністю розуміється генералізоване очікування успіху як результату власних зусиль, а не збігу обставин чи сторонньої допомоги. Таке узагальнення формується внаслідок аналізу людиною минулого досвіду, згідно з яким активна, самостійна поведінка здебільшого отримує позитивне підкріплення, тобто призводить до успіху (Rotter, 1982).

Під готовністю до особистісно-професійного саморозвитку більшість науковців розуміє комплекс особистісних властивостей, які забезпечують ефективність самовдосконалення професійно важливих якостей та умінь, зокрема: рефлексію, проектування і реалізацію прогресивних перетворень власної особистості, саморегуляцію навчально-професійної діяльності (Фрицюк, 2016: 380); здатність до підвищення рівня власної професійної компетентності (Поплавська, 2014: 7) тощо.

Актуальність дослідження зумовлено високою значущістю інтернальності й готовності до особистісно-професійного

саморозвитку в контексті вимог майбутньої професійної діяльності студентів-психологів. Згідно з положеннями етичного кодексу психолога, прийнятого на першому установчому з'їзді Товариства психологів України 20.12.1990 р. у м. Києві, психологи несуть особисту відповідальність за свою роботу (п. 1.1), забезпечують кваліфіковане виконання різних напрямів професійної діяльності (п. 3.3), повинні якомога швидше коригувати та розв'язувати власні особистісні проблеми, що негативно впливають на якість виконання обов'язків (п. 2.4) (Психолог, 2004). Відповідно до Стандарту вищої освіти України з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія», для першого (бакалаврського) рівня освіти, затвердженого та введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України № 565 від 24.04.2019 р., майбутні психологи мають володіти такими здатностями (компетентностями): ПР17 демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку; АВ1 брати відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах; ПР11 забезпечувати ефективність власних дій; СК12 здатністю до особистісного і професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку; ПР15 умінням відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку (Стандарт вищої освіти України з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія», 2019: 6–12).

У зв'язку з високою значущістю зазначених властивостей доцільними є оцінка та підвищення їх розвиненості. Аналіз сучасних досліджень довів, що експериментально-дослідна робота, спрямована на формування інтернальності майбутніх психологів, здійснювалася такими науковцями:

– Н. Фалько, яка розробила програму психологічного супроводу студентів закладів вищої освіти психолого-педагогічного спрямування з метою формування їх інтернальних якостей; упровадження тренінгової програми, зумовлене недостатніми показниками інтернальності майбутніх соціаль-

них педагогів і психологів, довело ефективність використання психологічного тренінгу, самозвітів, індивідуального консультування та навчального процесу для підвищення рівнів інтернальності й інтернальних якостей студентів (Фалько, 2009: 313–322);

– В. Мараловим під час упровадження програми щодо формування позитивного ставлення студентів до навчально-професійної діяльності (Маралов, 2011: 140);

– О. Міненко у контексті формування професійно значущих новоутворень студентів-психологів в умовах інтенсивного навчання (Міненко, 2004: 15);

– А. Чурсіною при впровадженні педагогічних умов формування готовності студентів закладу вищої освіти до професійного саморозвитку (Чурсіна, 2011: 108–136).

О. Затворнюк запропонувала алгоритм складання програми особистісно-професійного саморозвитку майбутніх психологів, який охопив основні етапи цього процесу: мотивування себе наближенням до ідеалу «Я»; визначення системи цілей у часовій перспективі та складання їх ієрархії; аналіз наявних ресурсів і можливих перешкод; складання плану дій, визначення їх методів і прийомів (Затворнюк, 2016: 293–296).

Отже, інтернальність і готовність майбутніх психологів вивчалися як окремі характеристики студентів. У дослідженнях не висвітлено характер зв'язку між зазначеними властивостями, не було виявлено й розроблених засобів формування інтернальності з метою стимулювання здатності до саморозвитку в особистісно-професійній сфері. У зв'язку з цим нами розроблено програму формування інтернальності майбутніх психологів як чинника готовності до особистісно-професійного саморозвитку.

Мета статті – описати зміст і проаналізувати результати впровадження програми формування інтернальності як чинника готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку.

Завдання статті

1. Обґрунтувати актуальність формування інтернальності як чинника готовності до особистісно-професійного саморозвитку майбутніх психологів у контексті вимог професійної діяльності.

2. Проаналізувати досвід експериментально-дослідної роботи щодо формування інтернальності майбутніх психологів і їх готовності до саморозвитку в особистісній і професійній сферах.

3. Описати зміст авторської програми формування інтернальності як чинника готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку.

4. Проілюструвати ефективність розробленої програми.

Методи та методики дослідження

В основу експериментально-дослідної роботи покладено авторську модель системи формування інтернальності як чинника готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку. Модель передбачає впровадження програми формування інтернальності, яка включає тренінгові та навчальні заняття, а також – залучення студентів до засідань дискусійного клубу з проблематики інтернальності та самовдосконалення. Форми та методи кожного напрямку діяльності обрані за критерієм ефективності, доведеної іншими дослідниками. Реалізація програми передбачає формування трьох компонентів інтернальності: когнітивного (інтернальні атрибуції), особистісного (інтернальні якості) та регуляторного (інтернальна поведінка). Механізмами, що відповідають зазначеним компонентам, є внутрішня локалізація: атрибуцій, відповідальності та контролю. Своєю чергою, компоненти та механізми інтернальності впливають на компоненти готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку завдяки забезпеченню внутрішніх умов особистісно-професійного саморозвитку, складанню та реалізації його програми (рис. 1).

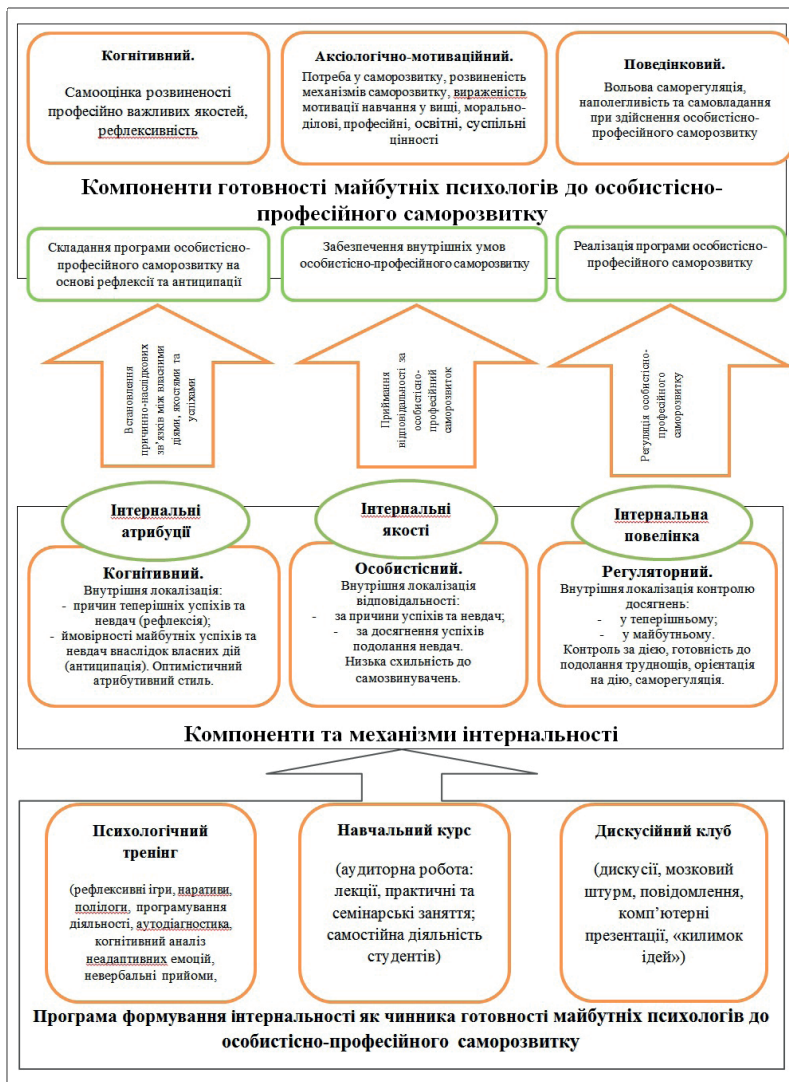

Рис. 1. Модель системи формування інтернальності як чинника готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку

Програма формування інтернальності включає: психологічний тренінг; навчальний курс «Теоретико-методичні основи формування інтернальності майбутніх психологів»; дискусійний клуб «Self-made man: практика інтернальності».

Формувальний експеримент проведено упродовж 2017–2018 рр. на базі Класичного приватного університету (м. Запоріжжя), Львівського національного університету ім. Івана Франка, Національного університету «Києво-Могилянська академія». У формувальному етапі взяли участь студенти 4-го та 5-го курсів (по 64 студенти експериментальної та контрольної груп). У зв'язку з неефективністю роботи з великою кількістю осіб членів експериментальної групи поділено на дві підгрупи по 32 особи, які займалися за однаковою програмою у різні дні тижня.

Основною формою впливу обрано *психологічний тренінг*, мета якого полягала у підвищенні сформованості компонентів інтернальності майбутніх психологів як чинника їх готовності до особистісно-професійного саморозвитку. Програма тренінгу передбачала проведення 17 занять тривалістю 3 академічних години кожне упродовж першого півріччя (17 тижнів). Реалізація програми психологічного тренінгу розрахована на п'ять етапів: настановний; формування когнітивного, особистісного та регуляторного компонентів інтернальності майбутніх психологів; завершальний етап. У програмі використано такі форми роботи, як: рефлексивні ігри, рефлексивні контрасти, вправи-інтроспекції, наративи, метафоричні історії, вправи-візуалізації, дискусії, полілоги, програмування діяльності, когнітивний аналіз неадаптивних емоцій, елементи психомалюнка, невербальні прийоми, психогімнастику, елементи тайм-менеджменту, інсценування, рольові ігри, дихальні вправи тощо. Змістовно завдання тренінгу представлено заняттями «Рефлексія крізь призму інтернальності», «Я – психолог: на шляху до професійного ідеалу», «Інтернальні якості майбутніх психологів», «Труднощі

навчально-професійної діяльності та їх подолання» тощо. До тренінгу включено міні-лекції «Інтернальність та її значення для діяльності психолога», «Компоненти інтернальності», «Поняття особистісно-професійного саморозвитку». Реалізації мети та завдань тренінгу сприяла система письмових (твір-самоаналіз, сценарій мультфільму, міні-казка) й усних (підготовка до інсценування, практичне застосування конкретного прийому саморозвитку, міні-експеримент тощо) домашніх завдань.

Другим напрямком програми формування було викладання *навчального курсу «Теоретико-методичні основи формування інтернальності майбутніх психологів»* загальним обсягом 90 н. г., із яких 56 н. г. – самостійної діяльності, 34 н. г. – аудиторної роботи (14 н. г. лекцій, 8 н. г. семінарських занять, 12 н. г. практичних занять). Метою навчального курсу є теоретичне обґрунтування та методичне забезпечення формування інтернальності майбутніх психологів як чинника їх особистісно-професійного саморозвитку. Зміст програми курсу розподілено на шість тем і два змістовні модулі: «Теоретичні основи формування інтернальності як чинника особистісно-професійного саморозвитку майбутніх психологів» і «Методика формування компонентів інтернальності».

Третім напрямком діяльності, передбаченим програмою, була організація *засідань дискусійного клубу «Self-made man: практика інтернальності»*, мета якого полягала у формуванні інтернальності майбутніх психологів і підвищенні мотивації особистісно-професійного саморозвитку на основі обговорення сценаріїв життєвого успіху self-made особистостей. Програма дискусійного клубу передбачала проведення 10 занять у три етапи: підготовчий, основний і завершальний.

До впровадження програми проведено констатувальний експеримент. Психодіагностичний інструментарій дослідження розподілено на два блоки. Перший блок охопив методики, за допомогою яких визначалася сформованість компонентів

Аналіз результатів повторної діагностики фактора «**Потреба у саморозвитку**» в майбутніх психологів, які утворили експериментальну групу, дав підстави зробити висновки, що серед них зменшилася кількість осіб із низьким рівнем його розвитку (з 27% до 20%) і зросла із середнім (із 48% до 50%) і високим (із 29% до 32%) рівнями; ці зміни є статистично значущими ($t = 2,236$ при $p \geq 0,05$). В учасників контрольної групи також зросла кількість осіб із високим рівнем розвитку цього фактора (з 21% до 24%) за рахунок

зменшення кількості осіб із низьким його рівнем (із 27% до 20%); ці результати є статистично значущими.

Вивчення динаміки змін рівнів фактора «Мотивація оволодіння професією у майбутніх психологів» свідчить, що серед них зменшилася кількість осіб із низьким рівнем його розвитку (з 29% до 14%), зросла – із середнім (із 40% до 48%) і високим (із 31% до 38%) рівнями; ці зміни є статистично значущими ($t = 0,253$ при $p \geq 0,05$). В учасників контрольної групи також зросла кількість осіб із високим рівнем розвитку фактора «Мотивація оволодіння професією у майбутніх психологів» (з 26% до 28%) за рахунок зменшення кількості осіб із низьким його рівнем (із 31% до 25%); ці результати також є статистично значущими.

Аналіз результатів повторної діагностики фактора «Розгляд майбутньої професійної діяльності» у майбутніх психологів, які утворили експериментальну групу, дав підстави зробити висновки, що, хоча серед них зменшилася кількість осіб із низьким рівнем його розвитку (з 24% до 16%) і зросла – із середнім (із 42% до 47%) і високим (із 34% до 37%) рівнями, однак такі зміни не є значущими ($t = -0,342$ при $p \geq 0,05$). В учасників контрольної групи також зменшилася кількість осіб із низьким рівнем його розвитку (з 22% до 16%) і зросла із середнім (із 52% до 53%) і високим (із 26% до 28%) рівнями; ці результати є статистично значущими.

Динаміку показників рівнів факторного навантаження компонентів інтернальності у членів експериментальної та контрольної груп до та після експерименту представлено у табл. 1.

Отже, майбутні психологи, які взяли участь у заняттях за розробленою програмою, мають вищий рівень розвитку інтернальності та готовності до особистісно-професійного саморозвитку, ніж ті, з якими такі заняття не проводилися.

Отримані статистичні дані щодо взаємозв'язку рівня інтернальності й орієнтованості на саморозвиток узгоджуються з даними Дж. Зававі та С. Хемейдех, які встановили, що інтернальність негативно корелює з депресивністю та позитивно – із задоволеністю життям. Своєю чергою, задоволеність життям сприяє схильності до самовдосконалення, оскільки щасливі люди більше зацікавлені у досягненнях, частіше ставлять перед собою навчальні цілі та працюють над собою заради їх досягнення (Zawawi & Namaideh, 2009: 92).

Дані щодо ефективності застосування тренінгової роботи для стимулювання готовності до саморозвитку й інтернальності майбутніх психологів підтверджують результати експерименту Л. Терещенко. Дослідниця використовувала тренінг із метою забезпечення усвідомлення рівної міри власної відповідальності й відповідальності партнера у виникненні та вирішенні різних ситуацій спілкування, забезпечення корекції студентами своїх несприятливих станів у спілкуванні, розвитку навичок суб'єкт-суб'єктної взаємодії (Терещенко, 2017: 220).

Висновок про ефективність поєднання тренінгової роботи з навчальними заняттями підтверджується результатами експериментально-дослідної роботи Н. Чорної, яка успішно запровадила спеціально розроблені педагогічні умови формування готовності студентів до професійного саморозвитку, стимулювання почуття відповідальності за власні дії (Чорна, 2016: 99–117).

Експериментальних даних щодо застосування дискусійного клубу з метою розвитку інтернальності та готовності до особистісно-професійного саморозвитку не виявлено. Отже, ефективність застосування такої форми роботи з майбутніми психологами засвідчено цим дослідженням.

Висновки

Отримані результати формульовального експерименту дають підстави стверджувати, що авторська програма розвитку

інтернальності як чинника готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку є ефективною, а її впровадження у роботу закладів вищої освіти сприятиме стимулюванню особистісно-професійного саморозвитку майбутніх психологів. Перспективи подальших розвідок убачаємо в установленні наявності або відсутності впливу зазначених показників на рівень навчальної успішності студентів.

Література

- Етичний кодекс психолога. *Психолог*. 2004. № 43 (139). С. 1–4 (вкладка).
- Затворнюк О. М. Формування у майбутніх психологів готовності до професійного самовдосконалення: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2016. 310 с.
- Маралов В. Г., Воронина О. А., Кисилева Е. П. Студент как субъект саморазвития и отношения к учебно-профессиональной деятельности / под ред. В. Г. Маралова. Москва : Академический проект; Мир, 2011. 190 с.
- Міненко О. О. Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2004. 20 с.
- Поплавська М. В. Формування готовності майбутніх інженерів до професійно-особистісного саморозвитку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків : Укр. інж.-пед. акад., 2014. 20 с.
- Стандарт вищої освіти України з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія», для першого (бакалаврського) рівня освіти. Видання офіційне. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2019. 15 с.
- Терещенко Л. А. Формування прагнення до саморозвитку у студентів-психологів як фактора запобігання невротичних розладів їхньої особистості. *Діяльнісна самореалізація особистості в освітньому просторі*: монографія / колектив авторів: В. В. Бучма, О. В. Гурова, Л. В. Дзюбо та ін.; за ред. С. Д. Максименка. Київ : Видавничий дім «Слово», 2017. С. 208–224.
- Фалько Н. М. Психологічний супровід студентів ВНЗ психолого-педагогічних спеціальностей з метою формування їх інтернальних якостей. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. Вип. 6. Ч. 2. С. 312–323.

- Фрицюк В. А. Сутнісні характеристики готовності майбутніх фахівців до професійного саморозвитку. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2016. № 50–51. С. 374–384.
- Чорна Н. Б. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів мистецьких спеціальностей: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця : Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського, 2016. 259 с.
- Чурсина А. С. Формирование готовности к профессиональному саморазвитию у студентов вуза в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Челябинск : Челябинский гос. ун-т, 2011. 162 с.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychol. Monogr.*, 80, 1, 11–28.
- Rotter, J. B. (1982). *The development and applications of social learning theory: Selected papers*. New York : Praeger. 367 p.
- Zawawi, J. A., & Hamaideh, S. H. (2009). Depressive Symptoms and Their Correlates with Locus of Control and Satisfaction with Life among Jordanian College Students. *Europe's Journal of Psychology*, 4, 71–103.

References

- Etychnyi kodeks psykholoha [Ethical standards of psychologists] (2004). *Psykholoh – A psychologist*, 43 (139), 1–4 [in Ukrainian].
- Zatvorniuk, O. M. (2010). Formuvannia u maibutnikh psykholohiv hotovnosti do profesiinoho samovdoskonalennia [Forming of future psychologists' readiness for professional self-improvement]. *Candidate's thesis*. Kyiv : Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Maralov, V.G., Voronina, O.A., & Kisileva, E.P. (2011). *Student kak subiekt samorazvitiia i otnosheniia k uchebno-professionalnoi deiatel'nosti* [Student as a subject of self-development and attitude to educational and professional activities]. V.G. Maralov (Ed.). Moskva: Akademicheskii proekt; Mir [in Russian].
- Minenko, O. O. (2004). Osobystisne zminiuvannia v protsesi profesiinoi pidhotovky studentiv-psykholohiv [Personality changing in the process of professional training of psychology students]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv : Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Poplavska, M. V. (2014). Formuvannia hotovnosti maibutnikh inzheneriv do profesiino-osobystisnoho samorozvytku [Formation of future engineers' readiness for professional and personal self-development]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv : Ukr. inzh.-ped. akad. [in Ukrainian].

Standart vyshchoi osvity Ukrainy z haluzi znan 05 «Sotsialni ta povedin-kovi nauky», spetsialnosti 053 «Psykhologhiia», dlia pershoho (baka-lavrskoho) rinvia osvity. Vydannia ofitsiine [Higher education stan-dard of Ukraine in the field of knowledge 05 «Social and behavioral sciences», specialty 053 «Psychology», for the first (bachelor) level of education. The official publication] (2019). Kyiv : Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [in Ukrainian].

Tereshchenko, L. A. (2017). Formuvannia prahnennia do samorozvytku u studentiv-psykhologiv yak faktora zapobihannia nevrotychnykh roz-ladiv yikhnoi osobystosti [Forming of striving for self-development of psychology students as a factor of preventing neurotic disorders of their personality]. S. D. Maksymenko (Ed.). *Dialnisna samorealiza-tsiia osobystosti v osvitnomu prostori – Active self-realization of per-sonality in the educational space* (pp. 208–224). Kyiv : Vydavnychyi dim «Slovo» [in Ukrainian].

Falko, N. M. (2009). Psykhologichnyi suprovid studentiv VNZ psykhologo-pedahohichnykh spetsialnostei z metoiu formuvannia yikh internal-nykh yakosti [Psychological support of students of higher education-al institutions of psychological and pedagogical specialties in order to form their internal qualities]. S. D. Maksymenko, L. A. Onufrieva (Ed.). *Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsional-noho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykhologii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy – Collection of research papers of Ka-mianets-Podilskiy National University named after Ivan Ohienko, G. S. Kostiuk Institute of Psychology of NAPS of Ukraine*, 6, 2, 312–323. Kamianets-Podilskiy : Aksioma [in Ukrainian].

Frytsiuk, V. A. (2016). Sutnisni kharakterystyky hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv do profesiinoho samorozvytku [Essential characteristics of future specialists' readiness for professional self-development]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity – Problems of engineering and pedagogical education*, 50–51, 374–384 [in Ukrainian].

Chorna, N. B. (2016). Formuvannia hotovnosti do profesiinoho samoroz-vytku maibutnikh uchyteliv mystetskykh spetsialnostei [Forming of readiness for professional self-development of future teachers of art specialties]. *Candidate's thesis*. Vinnytsia : Vinnytskyi derzh. ped. un-t imeni Mykhaila Kotsiubynskoho [in Ukrainian].

Chursina, A.S. (2011). Formirovanie gotovnosti k professionalnomu samo-razvitiui u studentov vuza v protsesse izucheniiia psikhologo-peda-gogicheskikh distsiplin [Forming of readiness for professional self-development of university students in the process of studying psy-chological and pedagogical disciplines]. *Candidate's thesis*. Chelia-binsk: Cheliabinskii gos. un-t [in Russian].

- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychol. Monogr.*, 80, 1, 11–28.
- Rotter, J. B. (1982). *The development and applications of social learning theory: Selected papers*. New York : Praeger.
- Zawawi, J. A., & Hamaideh, S. H. (2009). Depressive Symptoms and Their Correlates with Locus of Control and Satisfaction with Life among Jordanian College Students. *Europe's Journal of Psychology*, 4, 71–103.

Кетлер-Митницька Тетяна. Зміст і результати впровадження програми формування інтернальності як чинника готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку

АНОТАЦІЯ

Метою статті є опис змісту й аналіз результатів упровадження програми формування інтернальності як чинника готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку. В статті розглянуто актуальність проблеми формування інтернальності майбутніх психологів у контексті професійних вимог. Наведено дані експериментальних досліджень щодо формування інтернальності майбутніх психологів і готовності до особистісно-професійного саморозвитку. Встановлено, що у здійснених дослідженнях не розкрито природу взаємозв'язку між цими властивостями та не запропоновано засобів формування інтернальності як чинника здатності до саморозвитку.

Представлено авторську модель, що описує систему формування інтернальності як чинника готовності майбутніх психологів до особистісно-професійного саморозвитку. Модель передбачає впровадження програми формування інтернальності, що включає навчальний курс, психологічний тренінг і засідання дискусійного клубу. Розкрито зміст, форми та методи запропонованих напрямків роботи. Метою програми є розвиток когнітивного, особистісного та регуляторного компонентів інтернальності майбутніх психологів. Своєю чергою, їх формування спрямовано на стимулювання когнітивного, аксіологічно-мотиваційного та поведінкового компонентів готовності до особистісно-професійного саморозвитку. Надано інформацію про навчальні заклади та кількість майбутніх психологів четвертого та п'ятого курсів, які брали участь у формувальному експерименті. Представлено психодіагностичні методики, використані для порівняння рівнів сформованості кожного компонента до та після експерименту.

© Ketler-Mytnitska Tetiana

их формирование направлено на стимулирование когнитивного, аксиологически-мотивационного и поведенческого компонентов готовности к личностно-профессиональному саморазвитию. Предоставлена информация об учебных заведениях и количестве студентов четвертого и пятого курсов, которые участвовали в формирующем эксперименте. Названы психодиагностические методики, использованные для сравнения уровней сформированности каждого компонента до и после эксперимента.

С помощью факторного анализа выявлены факторы интернальности будущих психологов в контексте ее влияния на готовность к личностно-профессиональному саморазвитию. Сравнение уровней сформированности факторов до и после внедрения программы подтвердило статистически значимую положительную динамику их развития.

Таким образом, результаты формирующего эксперимента позволяют утверждать, что авторская программа формирования интернальности является эффективной, а ее внедрение в практику высшего образования поможет стимулировать личностно-профессиональное саморазвитие будущих психологов.

Ключевые слова: интернальность, готовность к личностно-профессиональному саморазвитию, модель формирования интернальности, формирующий эксперимент, факторы.

Original manuscript received September 24, 2019

Revised manuscript accepted October 19, 2019

Scientific publication

Problems of modern psychology

Collection of research papers of
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University,
G. S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine

Issue 46

Computer version
English translation

U. M. Zarytska
O. V. Moshtak

«Aksioma» Publishing House,
30a, Symona Petliury street, Kamianets-Podilskyi, 32300.
Tel/Fax: (03849) 3-90-06. E-mail: aksiomaprint@ukr.net.

Printed in the PE «Aksioma» printing house

Certificate GC JM21808 of 26.05.2004

Icecream PDF Editor.

PRO 9.1.2004, 1.1.2004, 1.1.2004, 1.1.2004.

Наукове видання

Проблеми сучасної психології

Збірник наукових праць
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка,
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Випуск 46

Комп'ютерне верстання У. М. Зарицька
Переклад англійською мовою О. В. Моштак

Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 26,97.
Тираж 300 пр. Зам. № ____.

Видавництво «Аксиома»,
вул. Симона Петлюри, 30а, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Тел./факс: (03849) 3-90-06, моб. (067) 381-29-43.
E-mail: aksiomaprint@ukr.net.

Друк ПП «Аксиома».
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1808 від 26.05.2004 р.